

Makale türü: Araştırma makalesi		Article type: Research article
Geliş tarihi	08.07.2024	Submitted date
Kabul tarihi	30.10.2024	Accepted date
Elektronik yayın tarihi	31.12.2024	Online publishing date

Atf Bilgisi / Reference Information

Köse, N. & Kara, A. (2024). Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli “Köklerden Geleceğe” Vizyonu Bağlamında Mustafa Şekip Tunç’un Eğitim programı Tasavvuru. *Journal of History School*, 73, 3781-3807.

TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ “KÖKLERDEN GELECEĞE” VİZYONU BAĞLAMINDA MUSTAFA ŞEKİP TUNÇ’UN EĞİTİM PROGRAMI TASAVVURU¹

Nihat KÖSE² & Ahmet KARA³

Öz

Bu araştırmanın temel amacı, Türk düşünce ve modernleşmesinde öncü kişilerden Mustafa Şekip Tunç’un, harf inkılabından önce yazdığı “Felsefe Dersleri-Ruhiyat” kitabının Türkiye’de modern eğitim programı fikrinin gelişimine olan katkısını vurgulamaktır. Bu temel amaç için söz konusu kitap; biçim, kapsam ve eğitim programının öge ve temelleri, tarihsel arka plan bağlamında incelenmiştir. Böylece Türkiye’de çağdaş eğitim programı fikrinin gelişim seyri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Nitel paradigmaya uygun olarak kurgulanan bu çalışma, tarihî survey yöntemi ile yürütülmüştür. Çalışmanın verilerini tarihi bir doküman niteliğindeki kitabın incelenmesi neticesinde elde edilen bilgiler oluşturmaktadır. Çalışmanın alt amaçları doğrultusunda yine kitap kapsamı, çağdaş eğitim programının öğeleri, psikolojik ve tarihî temelleri ile öğretim süreci bağlamında irdelenmiştir. Buradaki veya bu süreçteki amaç, resmî otorite tarafından yazdırılmış olan bu kitabın, çağdaş eğitim programının teori ve pratik öncüllerinden olup olmadığı, müfredatın tarihî sürümü sayılıp sayılamayacağına ortaya konulmasıdır. Çalışmada Mustafa Şekip Tunç’un “Felsefe Dersleri-Ruhiyat” kitabının, doğrudan çağdaş eğitim programını çağrıştırmaktan ziyade, “müfredat” veya “müfredatın öncülü” sayılabileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, Eğitim Programı, Mustafa Şekip Tunç, Eğitim Programı Fikri.

¹ Yazar etki oranı: 1. Yazar %50, 2. Yazar: %50.

² Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Anabilim Dalı, nkose@firat.edu.tr, Orcid:0000 0002 9891 1421

³ Prof. Dr., İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı, ahmet.kara@inonu.edu.tr, Orcid: 0000 0002 6196 2292

Mustafa Şekip Tunç's Vision of Education Program in the Context of “Türkiye Century Education Model From Roots to Future” Vision

Abstract

The main purpose of this study is to emphasize the contribution of the book “Felsefe Dersleri-Ruhiyat” written by Mustafa Şekip Tunç, one of the pioneers of Turkish thought and modernization, to the development of the idea of modern curriculum in Turkey. For this main purpose, the book in question was analyzed in terms of form, scope, elements and foundations of the curriculum and its historical background. Thus, it was tried to reveal the course of development of the idea of contemporary curriculum in Turkey. This study, which was designed in accordance with the qualitative paradigm, was conducted with the historical survey method. The data of the study consists of the information obtained as a result of the examination of the book, which is a historical document. In line with the sub-objectives of the study, the scope of the book was examined in the context of the elements of the contemporary education program, its psychological and historical foundations and the teaching process. The aim is to reveal whether this book, which was written by the official authority, is one of the theoretical and practical precursors of the modern education program and whether it can be considered as a historical version of the curriculum. The study concludes that Mustafa Şekip Tunç's “Felsefe Dersleri-Ruhiyat” can be considered as a “curriculum” or a “predecessor of the curriculum” rather than directly evoking the contemporary curriculum.

Keywords: TYMM, Education Program, Mustafa Şekip Tunç, Education Program Idea.

GİRİŞ

Eğitimin değerine ve niteliğine ilişkin düşünceler ilk çağlara kadar gitse de onun programlanması fikri görece yenidir. Öyle ki Bobbit'in 1918 yılında yayınladığı “The Curriculum” adlı kitap, eğitim programı fikrinin atası, yine Bobbit'in 1924 yılında yayınladığı “How to make a curriculum” kitabı da bu alandaki öncü eser olarak kabul edilir (Akpınar, 2017). Sonraki süreçte bilhassa Bobbit'in “mekanik görüşü” ne yapılan eleştirilerle şekillenen eğitim programı teorisi (kuramsal alt yapı) eğitim programının bugünkü görünümüne kavuşmasında kritik rol oynamıştır. İster bilgiyi önceleyen mekanik görüş, isterse bireyi ve ihtiyaçlarını önceleyen hümanist görüş olsun, her iki yaklaşım da eğitim olgusunun tüm boyutları, bileşenleri ve paydaşlarıyla; planlı, programlı ve sistematik biçimde ele alınması gerektiğinde hem fikirdir. Nitekim tüm dünyada eğitimin ve ondan sorumlu sistemlerin niteliğine ilişkin yapılan değerlendirmeler, eleştiriler ya da çözüm önerileri, bir eğitim programının gerekli olup olmadığıyla değil, etkili olup olmadığı üzerinden yapılır. Başka bir ifadeyle eğitimde nitelik problemi artık, eğitim programının varlığı-yokluğuyla değil, etkililiğiyle sorgulanmaktadır.

Yukarıdaki yaklaşım, “etkili bir eğitim programı fikri” hakkında baskın ancak eksik bir görüştür ve alandaki bir takım hâkim paradigmalardan kaynaklanmaktadır. Söz konusu paradigmlar eğitim programını, modern - mekanik program anlayışıyla sınırlandırmakta, diğer bakışlardan tümüyle sarf-ı nazar etmektedir. Başka bir deyişle; Türkiye’de eğitim programı fikrinin bir milat sorunu vardır ve “sıfır noktası” olarak nelerin-kimlerin referans alınacağını belirlemek için daha bütüncül bir eğitimbilim perpektifiyle yeniden ele alınmasına ihtiyaç vardır. Bir ülkenin nesillerini yetiştirmek için tasarlanan yetişek (Ertürk 1982) okul içi ve dışındaki tüm etkinlikleri klavuzlayan, politik, ekonomik, sosyal, psikolojik, özellikle de felsefi ve tarihi temeli olan sistematik bir yapıdır (Demirel, 2017). Bu temellerden her biri modern eğitim programının temel öğeleriyle de doğrudan ilişkilidir. Başka bir ifadeyle söz konusu temellerin önem ve değeri modern eğitim programı tanımında yadsınamaz biçimde kritiktir. Özellikle yetişegin, yetiştirmeyi hedeflediği birey ya da toplumun, sosyal gerçekliğini, onu var eden değer yargılarına odaklanması, hiç olmazsa dikkate alması beklenir. Yine program, içinden çıktığı toplumun yaşama ve bilgiye bakış açısını düzenleyen düşünce sisteminden, felsefi doktrinlerden bağımsız ya da aykırı olamaz. Aynı program tarihsel süreçte milletin eğitim adına yapıp ettiklerine de kayıtsız kalamaz. Kalırsa söz konusu program için etkililikten bahsedilemez. Yakın eğitim tarihimiz bunun acı ve pahalı örnekleriyle doludur. Her fırsatta dile getirilen “eğitimde sistem değişikliği zorunluluğu, yeni sistem arayışı, özünde etkili eğitim programına duyulan ihtiyaçtır. Büyük umut ve beklentilerle sahaya sürülen bilimselliği hele “modernliği” su götürmez ithal programlar bir şekilde başarısız olmuş, beklenen değişim ve dönüşümü çoğunlukla yapamamıştır. Ciddi maliyetler ile sahaya sürülen program modelleri ithal kumaşlardan, başka toplumların fiziksel ölçüleri ve estetik kaygılarına göre biçilen elbiseler gibi bizim bedenimize oturmamakta, dar ve sevimsiz gelmektedir. Batı’nın kendi ideal insan profili için tasarladığı bu modeller onlar için muasır medeniyet yolu döşerken, bizde her seferinde yol kazalarına sebep olmaktadır. Bu yüzden son yıllarda her yönüyle yerli ve milli bir eğitim programı modelinin kaçınılmaz olduğu hemen herkes tarafından dile getirilmektedir. Milli bünyeye dar gelmeyen, vizyoner ve etkili eğitim programları hazırlanması bir zorunluluk olarak görülmektedir. Gelinek noktada “Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli” (TYMM) bu odak ihtiyaca bir cevap iddiasıyla, güçlü bir kamuoyu desteğiyle görücüye çıktı. TYMM’nin üstlendiği bu misyon son derece kritiktir. “Köklerden geleceğe” mottosuyla kendiyile barışık, Türkiye toplumunun değer yargılarıyla bütünleşmiş, milli ve manevi dinamiklerini bilimle destekleyen bir görüntü veren bu modelin, felsefesi ve tarihi altyapısıyla güçlü, vizyoner gelecek tasavvuruyla ise donanımlı bireyler yetiştirmeyi hedeflediği açıktır. Modern ancak bireyin ve toplumun ihtiyaçları ayağında yerli olmayan programların

yarının “yetişkinlerini” yetiştiremeyeceği fikrine iyiden iyiye bağlıdır. Benzer şekilde bir programın etkililiğinin onun öncelikli olarak yetiştirmek istediği insan profilini netleştirmesine bağlı olduğu vurgulanmaktadır. Tüm dünyada, tüm zamanlarda eğitimin odağı olan “insan ve bilgi” tasavvurunda ise referans alacağı felsefi yaklaşımın ontolojik mi epistemolojik mi olacağına ya da hangisinin öne çıkarılacağına en baştan karar verememiş bir programın doku uyumsuzluğu nedeniyle etkisiz olacağına ciddi vurgu yapmaktadır. Ayrıca 2500 yıllık Türk eğitim sisteminin başardıklarını da referans olarak güçlü bir millilik vurgusu yapmaktadır. Bu yönüyle eğitim programlarının diğer tüm temellerine olduğu gibi felsefi ve tarihi temeline de hak ettiği değeri vermekte, yerli ve milli olmayan (Batıdan ithal) programların milli zihinler inşa edemeyeceğine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda TYMM, kadim medeniyetimizin mimarisinde önemli pay sahibi olan eğitim müktesebatımıza ait her türlü yerli unsuru irdelemektedir (MEB, 2024). Eğitim tarihimizde önemli ve değerli işler başarmış her türlü olgu, olay, bilgi, belge, kişi ve kurumlar bu müktesebatı oluşturan unsurlardan bazılarıdır. Bu çalışma, söz konusu unsurların tanımına giren “hocaların hocası Mustafa Şekip Tunç ile onun harf inkılabı öncesinde telif ettiği “Felsefe Dersleri-Ruhiyat” adlı kitap hakkındadır. Zira insan yetiştirmeye dair her tasavvur bir program ya da en azından program öncülü olarak görülebilir. Yazarın yetkin bir akademisyen olarak Arap alfabesi, Osmanlı Türkçesiyle kaleme aldığı bu eser; amaç, kapsam ve rehberlik misyonuyla da öğretim programına kaynaklık eden psikolojik temel olarak da sayılabilir. Bundan başka program geliştirmede referans alınan tarihi temel olarak bilinen ve TYMM’nin de sıklıkla atıf yaptığı “Maziden Atıye” (MEB, 2024) bağını kuran değerli bir kaynaktır. Eserin temel misyonu ise yetiştirilecek insan profilini oldukça detaylı biçimde ortaya koyması, dünü ve bugünü buluşturmada bir köprü olmasıdır. Eser bu temel misyonuyla, Türk eğitim tarihi ve modern eğitim programı tasavvuru adına önemli bir köşe taşıdır ve üstelik tek eser değildir. İlgili dönemde benzer misyonu taşıyan pek çok eser kütüphane raflarında yetkin ve meraklı araştırmacıların ilgisini beklemektedir. Bu çalışma ayrıca Türk eğitim sistemi (TES) için bu denli önemli bir misyona hizmet eden kişi ve eserlere dikkat çekmek istemektedir.

YÖNTEM

Genel amacı, Mustafa Şekip Tunç’un erken Cumhuriyet dönemi-harf inkılabından öncesinde telif ettiği “Felsefe Dersleri-Ruhiyat” adlı psikoloji kitabının, eğitim programının tarihî ve psikolojik temelleri bağlamında analiz etmek olan bu çalışma, nitel paradigmaya uygun olarak tasarlanmış ve yürütülmüştür. Zira nitel araştırma, uygulamalı sosyal bilimler kategorisindeki

eğitim-bilim çalışmalarına oldukça uygun (Merriam, 2013) bir yaklaşımdır. Nitel çalışmaların genel amacı, yaşanmış veya yaşanmakta olan olay ve olguların altında yatan gerçekleri ya da anlamları ortaya çıkarabilmek, bu durumlar hakkında ayrıntılı bilgi elde edebilmektir (Balyer, 2016). Yine nitel çalışmalar, genel anlamda sosyal olguları çok yönlü, derinlemesine ve bütüncül bir bakış açısıyla irdelemeyi amaçlar (Punch, 2013). Aynı zamanda nitel araştırmalar, başta psikoloji, felsefe, sosyoloji, antropoloji gibi farklı disiplinlerin kesişme noktası olan eğitim-bilim araştırmalarını disiplinler arası bütüncül bir bakış açısıyla incelemeyi benimseyen bir yaklaşımdır (Karataş, 2015). Nitel paradigmaya göre kurgulanan ve yürütülen bu çalışmanın felsefi bağlamda durduğu yer, gerçeği dışarıda arayan, gerçeğin gözlenebilir, sabit ve ölçülebilir olduğuna inanan pozitivist perspektiften ziyade, bilginin mutlak olmadığını, gerçeğin sosyal olarak inşa edildiğini savunan postmodern ve yorumlayıcı bakış açısına (Merriam, 2013) yakındır. Bu itibarla çalışmanın temel amacı öngörü, nedensel açıklama ve genelleme olmayıp bağlamaştırma, anlama ve yorumlama odaklıdır (Glesne, 2014).

Sosyal bilimlerde araştırmacının benimsediği paradigma, dayandığı felsefi varsayımlar ve ilkeler bir anlamda araştırmanın nasıl yapılacağına dair yöntemlere de işaret etmektedir (Neuman, 2003, Akt: Sağlam-Arı, Armutlu, Tosunoğlu ve Yücel-Toy, 2009). Bu anlamda, çalışmanın felsefi varsayımı ontolojik olarak “Gerçekliğin doğası nedir?” (Creswell, 2016) sorusundan hareketle desenlenmiştir. Buna uygun olarak da çalışmanın yöntemi; Tarihî Survey olarak belirlenmiştir. Erken Cumhuriyet’te harf inkılabı öncesi dönemde, belirli amaç ve kriterler öncülüğünde, bilimsel olarak kaleme alınmış psikoloji kitapları arasından, araştırmacı tarafından uzman görüşü alınarak seçilmiş bu kitapta, eğitim programının psikolojik ve tarihî temelleri ile genel öğretim ilkeleri (GÖİ) bağlamında analiz etmek amaçlanmıştır. Bu nitel çalışmaya uyan yöntem, Tarihî Surveydir. Zira çalışmanın nitel paradigmada kurgulanması, veri kaynaklarının tarihî dokümanlar kitaplar olması ve araştırma sorularının cevaplanması noktasında “tutarlı nitel betimlemelerin yapılmasında tarihî boyutun çok önemli olması (Mayring, 2011), bu yöntemin seçimindeki etkenlerdir. Tarihî survey, geçmişte meydana gelmiş olgu ve olayları araştırmak amacıyla veya bugünkü bir problemin geçmişle olan bağının anlaşılması için işe koşulan yöntemdir. Bu yöntem, gizli kalmış tarihî bir olay veya olgunun ortaya çıkarılması veya gerçekliğinin ne olduğunun anlaşılması amacıyla onun eleştirel bir gözle incelenmesi, analiz ve sentezinin yapılması, nihayet sonuçlarının rapor edilmesi gibi bir dizi işlemi kapsar. Başka bir ifadeyle tarihî yöntem; “Ne idi?” sorusunun cevabıdır (Kaptan, 1988). Güncel bir olgu veya olayı tarihsel kökleri bağlamında incelemek ya da tarihî bir olguyu herhangi

bilimsel bir disiplinin kriterleriyle ele almak mümkündür. Yine gizli kalmış gerçekliklerin açığa çıkarılması ya da güncel birtakım problemlerin çözümünde yararlı olabilecek kanıtları geçmişten bugüne taşınmış belgelerle ortaya çıkarmak mümkün olabilir. Bu noktada başvurulması gereken yol çoğunlukla tarihî yöntemdir (Hayman, 1968). Diğer taraftan, tarihî yöntem “geçmişteki”nin incelenmesinden elde edilen bulgularla, “gelecekteki”nin kurgulanmasına olanak sağlar. Başka bir ifadeyle bu yöntem, bugün var olan birikimle geleceği koklamak, geleceğe dokunmak için bir temel yapı inşa etmektir (Ekiz, 2013). İşte bu çalışmada da dünyadaki mevcut ve gelecek eğilimleri yadsımadan Türkiye’nin kültür ve medeniyet kodlarına uygun, XXI. yüzyıl ereklerini yansıtan özgün eğitim programlarının ihdası için, geçmişin incelenerek, bugüne ve geleceğe dair umdeler çıkarılması amacıyla Tarihî Survey yöntemi tercih edilmiştir.

Tarihî survey yönteminin kullanıldığı araştırmalarda incelenen materyaller zengin çeşitlilik gösterse de genellikle kalıntılar ve dokümanlar adıyla iki başlık altında toplanabilir. Bu çalışmada incelenen materyaller, yazılı dokümanlardır. Dokümanlar belgeler, insan eliyle fiziki objeler üzerine bırakılmış izlerdir. Herhangi bir materyale insan eliyle geçirilmiş yazı, resim hatta oyma, kakmalar ve heykeller bile doküman sayılır. Otlet’e göre doküman; maddi olarak saptanmış tespit edilmiş, kayda-envantere geçirilmiş, incelemeye ya da kanıt olarak kullanılmaya müsait her türlü bilgi kaynağıdır (Sönmez ve Alacapınar 2016, Karacabey, 1976). Bu çalışmada incelenen doküman, tarihî niteliği ve özgünlüğü olan yazılı materyal yazılı-basılı kitaptır. Çalışmanın genel ve alt amaçları doğrultusunda incelenen bu yazılı doküma; Mustafa Şekip Tunç’un 1926 yılında yayımlanan “Felsefe Dersleri-Ruhiyat” isimli kitabı ile sınırlıdır.

Çalışma, adı geçen kitabın, çeşitli bağlamlarda incelenmesini kapsadığından bir anlamda *dokümanter tarihî araştırmalar* çerçevesinde de değerlendirilebilir. Dokümanter tarihî araştırmalar, geçmişte insan eliyle oluşturulmuş belge ve kayıtların bilimsel yollarla incelenmesine, elde edilen verilerin yine bilimsel bir yaklaşımla yorumlanarak, birtakım sonuçlara ulaşılmasına dayanır. Bu itibarla, bu yöntem “belgesel tarama yöntemi” de denmektedir (Karasar, 2009). Özellikle eğitim-bilim araştırmalarında yeni yeni kullanılmaya başlanan dokümanter analizi bazen bir veri toplama yöntemini bazen de bir analiz biçimini ifade etmektedir (Özkan, 2019). Nitekim Yıldırım ve Şimşek (2008) dokümanter analizi, nitel araştırmanın veri toplama teknikleri arasında saymaktadır. Ancak yine literatüre göre dokümanter analiz, bilimsel bir çalışmanın destekleyicisi veya tamamlayıcısı olarak kullanılabilirdiği gibi, tek başına bilimsel bir çalışmanın yöntemi olarak da kullanılabilir.

BULGULAR VE YORUM

Mustafa Şekip Tunç’un Türk Eğitim Tarihindeki Yeri

Yakın dönem Türk düşünce tarihinin yetkin bir ismi olarak öne çıkan Mustafa Şekip Tunç, 1883 ya da 1886 İstanbul doğumludur (Yıldız, 2010). Babası, Nevşehir eşrafı Hendeklioğlu ailesinden Nüfus Nazırı Yusuf Besim Bey, annesi Bulgaristan göçmeni bir aileye mensup Sabire Hanım’dır. Tunç’un belirttiğine göre (Akt., Türkmen, 1944) babası Yusuf Besim Bey yabancı dillere aşına, Batı klasiklerini Fransızcadan okuyabilen, bilime meraklı, oldukça kültürlü bir devlet memurudur. Öyle ki Tunç, tefekkür dünyasını şekillendiren en büyük amillerin başında babasının bu aydın kişiliğini gösterir. O, memleket meselelerine duyarlı, çocuklarına millî ve manevi değerleri aşlayan arkadaş gibi bir babadır. Gençlere, tarihî şahsiyetlere hak ettikleri ilgi ve saygıyı göstermeleri konusunda sürekli telkinlerde bulunur. Osmanlı’da Türkçülük akımının önemli ismi, Türk Tarih Kurumu kurucularından Yusuf Akçura bunlardan biridir. Tunç, babasının ölümünden sonra tanıştığı Yusuf Akçura’nın, Kuleli Askerî okulunda henüz bir küçük bir talebeyken babası Yusuf Besim Bey’den çok etkilendiğini ve hayatı boyunca taşıdığı ihtilalci, aykırı kişiliğini onun tesir ve telkinleriyle kazandığını, bu yüzden hayatının sürgün ve hapislerde çürüdüğünü ancak asla pişman olmadığını ifade ettiğinden bahseder. Tunç’un annesi ise dönemin teamülleri gereği eğitim alamadığından şanssız ancak parlak zekâyâ sahip, fikrî anlamda kendi kendini yetiştirmiş bir kadındır. Öyle ki Sabire Hanım, aydın bir kişi olan kocasının bazı meselelerde fikrî yanlışları olduğunu ileri sürerek, onunla tartışmaktadır. Tunç’a göre evdeki bu tatlı ancak şiddetli fikrî çatışmalar, kendisinin yetişmesinde çok etkilidir. Hâlep’ten İstanbul’a taşınmayı da çocuklarının daha iyi bir eğitim almaları için Sabire Hanım istemiştir. Bir memur çocuğu olarak o dönem memurlarının sıklıkla karşılaştıkları görev yeri değişikliği gereği Tunç da öğrenim hayatı boyunca pek çok farklı coğrafyayı gezdi. Belirttiğine göre ilköğrenimine bugün Suriye sınırları içindeki Hâlep’te başladı. Sonrasında Hâlep’ten taşınan aile bugün Kuzey Makedonya sınırları içinde Bitola adıyla anılan Manastır vilayetine taşınca Tunç, ilköğretimi burada tamamlayabildi. Kendi ifadesine göre Manastır’da buldukları zaman zarfında bir süre de askerî rüştiye mektebine devam etmiştir. Bugünün liseleri sınıfında sayılan idadi eğitimini İstanbul’da sonradan Vefa Lisesi adını alacak okulda tamamlar. Buradan mezun olunca Mülkiye Mektebi için açılan bir sınava girer ve 240 kişi arasından 7. sırada Mülkiye Mektebine yerleşmeye hak kazanır. 4 yıl eğitim gördüğü Mülkiye Mektebinden II. Meşrutiyet’in ilanından bir gün önce mezun olur. 7. sırada girdiği bu okuldan 37. sıradan karib-i a’la derecesiyle diploma alır. Mülkiye’den mezun olunca Kosova maiyet memurluğuna kaymakam yardımcılığı atanır. İki yıl kadar süren bu görev zarfında Kosova’nın

Palanga kazası kaymakamlığına da vekâlet eder. Ancak Tunç yöneticiliğe değil eğitimciliğe yatkındır ve belirttiğine göre çoğu zaman ve enerjisini ileride kavuşacağı eğitimciliğine harcamaktadır. Üsküp'te gençlerin kurduğu “Şübban-ı Vatan” Vatan Çocukları adlı bir kulübün açtığı özel okulda fahri olarak öğretmenlik yapar. İlk öğretmenlik tecrübesini bu okulun birinci sınıfında çocuklara okuma yazma öğretmekle kazanır. Bu okul eğitim-öğretimde modern yöntem ve teknikleri denemektedir. Öğrenciler de çoğunlukla fakir ailelerin eğitimsiz, haşarı çocuklarıdır. Bu yüzden kimsenin öğretmenlik yapmak istemediği bu çocuklar beklentinin aksine Tunç'un meslek aşkı, çocuk sevgisi sayesinde sevimli ve çalışkan talebeler olur. Esasen Tunç'un başarılı eğitimci kişiliğinin sırrı burada yatar. O, eğitimin bir gönül ve sevgi işi olduğunu, öğrenmeyi ve öğrenciyi anlayıp sevmeden eğitimin başarılı olamayacağını düşünüyordu. Onun bu yönü meslek hayatı boyunca devam etmiş, kalbindeki coşkun öğretmenlik ve öğrenci sevgisiyle pek çok öğrencisinin yaşamına dokunabilmiş, derin etkiler bırakmıştır. Türk Eğitim ve Siyasi Tarihi'nde önemli işlere imza atan Hasan Ali Yücel bunlardan biridir. Sonradan Türkiye Cumhuriyeti'nde 7 yıl Millî Eğitim Bakanlığı görevi üstlenecek olan Yücel, Köy Enstitülerinin kurucusu, üniversite reformu, pek çok üniversitenin kurulması ve Türkiye'nin UNESCO'ya kabul edilmesi gibi pek çok eğitim işinin mimarı olarak bilinir. Hasan Ali Yücel, öğrencilerin tertip ettiği; “Mesleğinin 25. Yılında Prof. Mustafa Şekip Tunç Jübilesi” adlı bir etkinlikte konuşmacı olarak davet edilmiş ve Tunç'un eşsiz meslek ve öğrenci sevgisinin kendi hayatındaki izlerini şöyle ifade etmiştir (Türkmen, 1944) :

Bir zaman geçtikten sonra bu utangaç ve çekingen şube müdürünü İstanbul Üniversitesinin felsefe şubesinde ruhiyat hocası olarak kürsüde gördük. O zamana kadar medrese dersi gibi cümle cümle şerh ve tefsir edilerek basit bir el kitabı olduğu hâlde Türkçeye intikalinde mızraklı ilmihâle dönen bir Fransız eserinden okutulan İlm'ü-n Nefs, Mustafa Şekip'in okutuşuyla modern bir ilim çehresini ilk defa aldı. Ondan önce isteklisi olmayan ruhiyat dersleri onunla kalabalık bir muhatap talebe kitlesi buldu. O zamanlarda hocalarımız eski geleneğe uyararak bizlere sokulmazlardı. Aramızda bulunan mesafe, yatay olmaktan ziyade düşeydi. Darulfünun müderris ve muallimlerinin çoğu biz müdaviilere kürsülerinin yüksekliğinden daha üstün bir tepeden, yukarıdan bakarlardı. Mustafa Şekip, yanan Zeynep Hanım Konağı'nın Marmara Denizi'ne bakan bir kıyı köşesinde bizi kendine çekmeye muvaffak oldu. Diyebilirim ki ilk arkadaş olduğum hocam odur.

Görsel 1. Mustafa Şekip Tunç

Balkan savaşında Tunç'un çalıştığı okulun bulunduğu Rumeli coğrafyası kaybedilince Tunç, Balıkesir Lisesine edebiyat hocası olarak atanır ancak burada birkaç ay gibi kısa bir süre öğretmenlik yapabilecektir (Yıldız, 2010). Çünkü Maarif Nezaretinin tecrübeli ve yetkin öğretmenlerden Avrupa'ya eğitim için göndermek üzere seçtiği 15 öğretmen arasına girmeye hak kazanır. Bu grupta yine Türk eğitim tarihinde önemli isimlerden; Mustafa Rahmi Balaban, Selim Sırrı Tarcan, Sadrettin Celal Antel, Hâilil Fikret Kanad ve İbrahim Alâeddin Gövsa vardır (Yıldız, 2010). Maarif Nezaretinin Tunç için düşündüğü alan Fransız edebiyat tarihidir ve bunun için Lozan'a gönderilir (Altıntaş, 1989). Fakat Tunç, edebiyattan ziyade felsefe ve psikolojiye meraklıdır ve Maarif Nezaretine bir dilekçe yazarak Cenevre'deki üniversiteden bu alanda eğitim görebilmek için ricada bulunur. Bakanlıkça talebi olumlu karşılanan Tunç, henüz yeni açılmasına rağmen şöhretini o sıralar İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu müdürü ve Türk eğitiminin önemli siması Satı Bey'den işittiği Jean Jeack Rousseau Pedagoji Enstitüsüne kayıt yaptırır. Enstitüden diploma, Cenevre Üniversitesi'nden de psikoloji sertifikası alarak yurda döner. Bürokrasi bir kaymakam kaybetmiş, Türk irfanı ve eğitimi ise yetkin bir akademisyen ve hoca adayı kazanmıştır. Avrupa dönüşü Darülmuallimata (Kız Yüksek Öğretmen

Okulu) psikoloji ve pedagoji hocası olarak atanır. Okul programlarında kendine yeni yeni yer edinen ancak gerek toplum gerekse eğitim açısından büyük ümitlerin bağlandığı genç bir bilimin (psikoloji) yine genç ve idealist hocası, nihayet çok sevdiği öğretmenliğe yeniden hem de en sevdiği alandan başlamıştır. Bir aralık İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun ısrarıyla ortaöğretim şube müdürlüğü görevine getirildiyse de bu bürokratik görev Tunç'un ilgisini çekmemiştir. O daha ziyade üniversitede çalışmak, çok sevdiği hocalığa geri dönmek istiyordu. Şube müdürlüğü görevindeyken zaman zaman Nafi Atuf Bey'in(Kansu) çıkardığı "Terbiye Mecmuası"nda pedagojik ve psikolojik temalı yazılar yazıyordu. Bu yazılar üniversite hocalarının ve Ziya Gökalp'in dikkatini çekmiş, bu sayede Tunç'a arzu ettiği akademisyenliğin yolu açılmış oluyordu. Ziya Gökalp, İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve Mehmet Emin Bey'in (Erişirgil) teklif ve tavassutu ile Darülfünuna kabul edilen Tunç, 1919 yılından Darülfünunun Üniversite adıyla açıldığı 1933 yılına kadar farklı isim ve kademelerde akademik görevler almıştır. 8 Mayıs 1953'te 70 yaşında yaş haddiyle üniversiteden emekli oldu(Yıldız, 2010). Emekli olduktan 5 yıl sonra 17 Ocak 1958 yılında İstanbul Gureba Hastanesinde kalp yetmezliği nedeniyle vefat etti.

Tunç, esasen felsefedeki yetkinliği, yazarlığı, bürokratlığı ya da sanatçı kişiliği açısından ayrı ayrı araştırılmaya değer çok yönlü bir entelektüeldir. Ancak onun Türk düşün hayatı, irfan ve eğitimi üzerinde önemli ve ayrı etkisi bir vardır. Zaten kendisi de hocalığı, sayılan diğer özelliklerinin tümünün üstünde bir paye olarak görür. O yüzden bu çalışmada daha çok eğitimci kişiliği ve Türk millî eğitimine yaptığı hizmetine dikkat çekilmiştir. Mümtaz Turhan⁴ Tunç'un ölümünden sadece iki ay kadar önce 75 yaşında iken, psikoloji cemiyeti kongresine katıldığını, cemiyetin ayda bir kez olmak üzere bilimsel toplantı tertip edeceğini öğrenince bu toplantılara katılabilmek için mutlaka önceden haberdar edilmek istediğini aktarır (Altıntaş, 1989). Turhan'a göre ondaki bu öğrenme aşkı Tunç'un karakteriydi, hiç bitmeyen bir şevk hâlinde ve çok derindi. Bu öğrenme aşkı sayesinde memlekette yeni bir ilmi hareket başladığında herkesten önce onun haberi olurdu. Merakla en ince ayrıntısına kadar öğrenir, ruhuna alır ve hazmederdi. Bu öğrenme aşkı sayesinde psikoloji gibi o zaman tüm dünyada henüz emekleme döneminde olan bir bilime Türkiye'den ilgi duyup sahiplendi

---

⁴ Mümtaz Turhan: Son dönem Türk fikir adamı ve sosyal bilimci. 1928'de psikoloji öğrenimi için Almanya'ya gitti; Berlin ve Frankfurt üniversitelerini bitirdi. 1935 yılı sonunda Türkiye'ye döndü ve Edebiyat Fakültesi Deneysel Psikoloji Kürsüsü'nde doktor asistan olarak göreve başladı. 1949-1951 yılları arasında Birleşmiş Milletler Sosyal Komisyonu'nda Türkiye temsilcisi olarak görev yaptı. 1950'de profesörlüğe yükseltildi. Deneysel Psikoloji Kürsüsü'nün başında bulunan Wilhelm Peters'in 1952'de ayrılmasından sonra bu kürsünün başkanı oldu. TDV İslâm Ansiklopedisi.

ve onun bilimsel bir kimlik ve saygınlık kazanmasına üst düzey bir katkı sundu.⁵ Tunç, Felsefe, sosyoloji ve psikolojinin Türkiye’de psikolojinin tanınması ve saygınlığında öncü kişilerin başında gelmektedir. Kaleme aldığı 30 kitap ve 200’e yakın makale bunun en canlı örnekleridir. Bu disiplinlere ait her platformda Tunç’u görmek mümkündür. O, ulusal ve uluslararası çeşitli kongrelerin baş davetlisidir. Öyle ki 19 Ağustos 1937’de Paris’teki Milletlerarası Felsefe Kongresine Hilmi Ziya Ülken ile birlikte Tunç’ da katılmıştır. Yine 1939 yılı Brüksel’de Ağustos ayından Kasım ayına kadar sürecek olan 14. Uluslararası Sosyoloji Kongresine Z. Fahri Fındıkoğlu ile birlikte delege olarak Şekip Tunç seçilmiş, ancak II. Dünya Savaşı nedeniyle bu kongreye katılamamıştır. 1939 ve 1943 yıllarında da Ankara’daki Maarif Kongrelerine katılmıştır. Türkiye Muallimler Birliği Cemiyeti başkanlığı, Türk Tarih Cemiyeti üyeliği, Türk Felsefe Cemiyeti reisliği ve nihayet Belgrad’ta kurulan Milletlerarası Felsefe Cemiyeti üyeliğine seçilmiştir. Bu görevlerinin yanısıra 25 yıl gibi uzun bir süre yükseköğretimde hocalık yapmıştır (Altıntaş,1989).

Eğitim Programı Fikrinin Öncülü Olarak Felsefe Dersleri-Ruhiyat Kitabı

Bu başlık altında, eğitim programının öncülü sayılan temel kitap bağlamında “Felsefe Dersleri-Ruhiyat” kitabı ele alınmıştır. Kitabın incelenmesinde, genel niteliklerin yanında, bireyin terbiyesi çerçevesinde eğitim ve eğitim programına dair öncüllere odaklanılmıştır. Eserin içerik incelemesinde öncelikli olarak dikkat çeken husus; eğitim programlarının temellerinden olan “psikolojik temel” (Akınar, 2017), bireyi tanımaya dair psikolojik tahliller dikkat çekmektedir. Bu kitap, gerek eğitimin nihai amacı olan istendik (Ertürk, 1972)insan davranışları ve gerekse bunların arka planındaki içsel süreçleri ele alış tarzıyla, Türkiye’de psikolojinin felsefeden bağımsız bir disiplin olarak, Batı’ya paralel biçimde gelişmesine ciddi katkılar sağlamıştır. Nitekim yurt dışında felsefe eğitimi almış bir aydın olarak Tunç, kitabında sıklıkla psikolojinin felsefeden bağımsız bir bilim olma serüvenini, doğal, lazım ve hatta geç kalmış bir teşebbüs olarak nitelendirmekte ve psikolojinin kurumsallaşmasını onun gecikmiş bir hakkı olarak dile getirmektedir.Tunç’un “Felsefe Dersleri-Ruhiyat” adlı kitabı, bir “Mukaddime” Ön Söz , bir Medhâl Giriş ve üç “Bab” (ana bölüm), Bab’ların altında ise alt başlıklar mahiyetinde toplam 31 “fasıl” kısım bulunmaktadır. Buna göre kitap; giriş, ana başlık ya da ünite mahiyetindeki “bab”lar ve alt başlıklar mahiyetindeki “fasıl”lar şeklinde oldukça sistematik biçimde ilerlemektedir. Yazar, her fasılda ele alınan konular için ortak başlıklar

---

⁵ Ancak Turhan, bu taze bilimin psikoloji Tunç sayesinde hızlı parlamasının diğer pek çok şey gibi akim kalmaktan kurtulamadığını belirtir. Turhan’a göre memleketimizde bu işlerin kaderi hep böyledir. Psikoloji, Batı’daki baş döndürücü etkisini bizde yapamamıştır.

belirlemiş, konuları bu başlıklar özelinde sırayla ele almıştır. Bunlar; “Tefsir, Tasnif, Tarif, Nevler, Kökler” adını taşır. Örneğin “İhtiraslar” konusu ele alınıyorsa ilgili “Fasıl” bu konu için öncelikle olgu düzeyinde tartışmanın yapıldığı ve ihtirasın ne olduğu sorusuna cevap olarak kaleme alınmış bir “Tefsir” başlığı vardır. Sonrasında bu olgunun sınıflandırıldığı bir “Tasnif” başlığı, ardından da özel olarak “İhtirasın” çeşitlendirildiği bir “İhtirasın Nevleri” başlığı vardır. Yazar böylelikle ele aldığı tüm psikoloji müfredatını, genelden özele olacak şekilde detaylı biçimde ele almakta, onu tüm yönleriyle bir bütünlük içinde okuyucuya sunmaktadır.

Kitabın mukaddime başlığı altında bir “Medhâl” ile beş “Fasıl” yer almaktadır. mukaddime bölümünde yazar, bugünkü kitaplarda “Ön Söz”e benzer şekilde kendisini kitabı yazmaya götüren âmilleri sıralamaktadır. Kitabın bu bölümü, Türkiye’de yeni vizyona giren Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (TYMM) için hazırlanan “ortak metni” (MEB, 2024) çağrıştırmaktadır. Bu felsefik bağlamda yazar, Cumhuriyet inkılabının eğitim olgusuna bakış açısından, okulların yeni rejimin başarısı için üstleneceği rollerden, yeni Türkiye’nin ekonomik, kültürel ve sosyal misyonu için bilimsel gelişmeye ve aydın bireylere olan ihtiyacından bahseder. Bu bahsediş, eğitim programının politik boyutu ile alakalı olarak değerlendirilebilir. Zira pratik bir olgu olarak eğitim her zaman politik bir boyut taşımaktadır (Varış, 1998). İlgili dönemin saygın eğitim kurumları olan liselerin Avrupa’daki emsallerine yetişmesinin bir devlet politikası olduğunu belirtilir. Yazara göre, yönünü Batı’ya çevirmiş bir ülke olarak diğer tüm kurumlarda olduğu gibi lise eğitiminde de bu, başarılması gereken işlerin başında gelmelidir. Çünkü liselerin ikinci devresi yükseköğretime devam öğrencilerin yetiştirilmesine tahsis edilmiştir ve bu okullardan mezun olacak öğrencilerin niteliği yükseköğretimin niteliğini belirleyecektir. Yazar söz konusu nitelik için tek çare olarak alanında uzman öğretmenler yetiştirmeyi ve nitelikli lise ders kitapları yazmayı gerekli görmektedir. Bu politik bağlamda yazar, Maarif Vekaletinin bu meyanda attığı adımları doğru ve yerinde bir girişim olarak niteler. Yüksek öğretmen okulları birinci gayeyi, alanında uzman kişiler de ikinci gaye olan kitap yazım işini yapacaktır⁶ (Küçükahmet, 2003). Yazar, kendi payına düşen kitap yazım işini bir ekip ile birlikte üstlendiğini ve bu konuda başarılı olduklarını ifade etmektedir. Yazara göre kitap, kendi sahasında lise

---

⁶ Millî Eğitim Bakanlığının Millî Eğitim Bakanlığı, 2015 ders kitapları hazırlama yönetmeliği II. Bölüm Madde: 7’ye göre, MEB’e bağlı okullarda okutulacak ders kitapları: Yarışma, sipariş, satın alma, yazdırma ve özel kesimce hazırlama yollarıyla kararlaştırılmaktadır. Bu bağlamda MEB’in ders kitapları hazırlama konusundaki teamüllerinin yazdırma bu araştırmaya konu olan kitaplar ve yazarlarına kadar uzandığı söylenebilir. Zira yazar tam da bu yönetmeliğin çerçevesine giren birtakım çalışması içine Maarif Vekâletince görevlendirildiğini belirtmektedir.

öğrencilerinin ihtiyaç duyduğu bilimsel bilgi ve birikimi haizdir. İçerik itibariyle Avrupa ve Amerika’daki emsallerinden farksız ve yetkindir. Onlardan sadece hacim olarak geride kalabilir fakat bu durum yazarın bilinçli seçiminin sonucudur ve asla bir eksiklik değildir. Zira hacimce bu azlık kitabın onlara kıyasla tafsilattan sarf-ı nazar ederek öz bilgiler içermesi ve psikoloji alanında sadece öncü isimler ve kuramlar yer vermesinden kaynaklanmaktadır. Bu ise kitabın bilimsel niteliğine hânel getirmemekte ve arzu edilen bilgi seviyesine öğrenciyi rahatlıkla ulaştırabilecek zenginliktedir. Ancak yazar, öğrencinin kitaptan azami faydalanmasını bir takım ön koşullara bağlamakta ve öğretmenlerden bu konuya hassasiyet beklemektedir. Bu ön koşullar; derse hazırlanma, dersi tartışma ortamında yürütme, özellikle matematik, biyoloji, fizik gibi temel bilimlerde öğrencilerde yeterli düzeyde bilgi kümelerinin elde edilmiş olmasıdır. Bu ön koşullar, öğretim programının uygulamada etkili olmasının şartları gibidir.

“Medhâl” bölümünde yazar, felsefe ve bilim tarihi hakkında detaylı bilgiler vermektedir. Bu bölümde Dekart’a kadar olan dönemde bilimin tasnifi, Dekart’ın sınıflandırmasından sonra bilimin genel görünümü, felsefe–bilim ilişkisi, felsefeden ayrılan ilk bilimler, matematiğin bu konudaki öncü rolü, insanlığın bilgi edinme süreçleri vb. konulara ilişkin kapsamlı bilgiler vardır. Kitap bu yönüyle modern öğretim programlarının felsefi temeli (Akpınar, 2017) ile çağdaş ders kitapları formatına paraleldir. Nitekim bugün de kitaplarının ilk ünitelerinde dersin tarihsel süreçte nasıl geliştiği, felsefeyle olan ilişkisi, bilim olma yolunda önemli olaylar, öncü kişiler gibi olgulara yer verilmektedir. Örneğin psikoloji kitaplarının ilk ünitelerinde bilimsel ve insani bir çaba olarak psikolojinin tarihsel gelişimi, psikolojinin ilişkili olduğu bilim dalları, kullandığı yöntem ve günlük yaşamda psikoloji bilmenin neye yarayacağına ilişkin bir bakış açısı verilmeye çalışılır. Bu sayede öğrencinin söz konusu derse ön koşul bilgiler olarak nitelendirilebilecek bir çerçeve edinmesi sağlanır ki, bu durum öğretim programının uygulanması olan öğretim sürecinin temel yordayıcıları arasında sayılmaktadır (Akpınar, 2017). Yazar bu bölümün devamında bilgi türlerini ve özelde de bilimsel bilgiyi tanımlamaktadır. Bilimsel bilgiyi diğer bilgi türlerinden ayıran özelliğin, onun bilimsel yöntemle elde edilmesi olarak vermektedir ki bu tanım bugün aynı şekilde kullanılmaktadır. Yazara göre psikolojinin de içinde olduğu sosyal bilimler doğa bilimlerine göre henüz başlangıç seviyesindedir. Doğa bilimleri felsefeden ayrılmada en erken davranan ve bu avantajla onlar bilimsel yöntemin çerçevesini belirlemede de diğer bilim dallarına öncü konumdadır. Örneğin psikolojinin adı ilk defa ancak XVI. yüzyılda telaffuz edilmiş, Matematik ve Fizik’e göre oldukça geç bir tarihte bağımsız bir bilim olabilmıştır. Tunç’a göre bir gün bir bilim insanı tıpkı Fizik’teki yer çekimi kanunu gibi insan davranışına ilişkin bir yasa geliştirecek olursa bu kişi soyut

bilimlerin Newton’u olarak anılacaktır. Ancak yazar böyle bir gelişmeyi yakın vadede mümkün görmemektedir.

Yazar, Hiç şüphe yok ki bugünkü maddi Avrupa medeniyeti muktedir olmak için bilmek gayesini takip etmek sayesinde bu derece inkişaf etmiştir. diyerek Batı’nın bilimi pragmatik bir yaklaşımla, problem çözücü yönüyle ele aldığını belirtir. Bu yüzden *ruhiyatı müsbet bir ilim zihniyetiyle tetkik edeceğiz.*⁷ diyerek kitabında psikolojiyi Batı’daki formatıyla yani mutlaka bilimsel yönüyle ele alacağına dikkat çeker. Yazarın bu konudaki tahşidatı, Türkiye’nin bugün geçmeye çalıştığı “ilerlemeci eğitim” anlayışının öncülü sayılabilir.

Psikolojinin fizyoloji ile ilişkisinin ele alındığı “ruhiyat ve fizyoloji” adlı başlıkta her bilim dalı gibi psikolojinin de incelediği bazı olguları daha iyi anlamak için başka bilimlere ihtiyaç duyduğu, bunlardan birinin de fizyoloji olduğu vurgulanmaktadır. Özellikle heyecanların bireyin yüz hareketleri ve yüz cildinin renginde yaptığı değişiklikler doğrudan fizyolojinin konusuna girmektedir. Fizyoloji böyle konularda psikolojiye değerli katkılar sunar ancak tüm ruhsal süreçleri açıklamada yeterli değildir. Yazar, günümüzde öğretmen yetiştirmede önemli bir ders olan eğitim psikolojisi dersindeki “gelişim” konularını bu düşüncesiyle temellendirirken oldukça yetkin bir yaklaşımla şu ifadeleri kullanır:

*Maddecilerden Cabanis gibi*⁸: “*Karaciğerin safrasına mukabil, dimağ da fikir ifraz eder.*” demekle *şuur hâletinden ne izah edilmiş olur? Fikir bil-kimya kabil-i tahlil bir şey ise bu düsturdan alası olamaz. Fakat dimağın bil-kimya elde edilen ifrazatı kana karışan “Kreatin, Ksantin ve ilaahir maddelerse de fikir değildir. Fazla olarak gerek maddecilik ve gerek ruhçuluk bir ilim değil, metafizik bir takım mezheplerdir...*

Bugünkü psikoloji kitapları da bu konuda benzer bir yaklaşım göstermektedir. Psikolojinin doğrudan ve dolaylı olarak ilişkili olduğu bilim dallarının olduğu örneğin sosyoloji, antropoloji, fizyoloji, istatistik vb. , bunların bulgu ve birikimlerinin davranışı anlamak ve açıklamak için işe koşulduğu vurgulanmaktadır. (Aronson, Wilson & Akert, 2005).

İkinci fasılda “Ruhiyatın Usulleri” adlı başlık altında psikolojide yöntem sorunu ele alınmış ve bilimsel yöntemin psikolojiye neden uygulanması gerektiği tartışılmıştır. Psikolojinin başlangıçta “tefahhus” (içe bakış) yöntemini zorunlu olarak kullandığı ancak geline nokta bu yöntemin yetersizliği diğer

⁷ M. Şekip Tunç, Felsefe Dersleri- Ruhiyat s. 17

⁸ Pierre Jean Georges Cabanis 1757-1808: Fransız fizyolog, materyalist ve evrimci. Beyin ile düşünce ilişkisini tıpkı sindirim sisteminin çalışma prensiplerine benzer şekilde açıklanabileceğini ileri sürmüştür. TDV İslâm Ansiklopedisi.

yöntemlere geçmeyi zorunlu kılmaktadır. Söz konusu yöntemler tecarübi (deneysel yöntem) ve müşahededir (gözlem) .

Dördüncü fasılda “Cümle-i Asabiyyenin Sinir Sistemi Tekemmülü ve Rolü” adlı başlıkla başlar. Bu fasılda sinir sistemi, nöronlar, beyin ve yapısı, ele alınmıştır. Oldukça kapsamlı biçime ele alınan bu kavramlar görsellerle de desteklenmiştir. El çizimleriyle beyin, omurilik ve nöronlar gösterilmiş, bunların anatomik ve fizyolojik özellikleri detaylı biçimde verilmiştir. Örneğin nöronların yapısı ve boyutları hakkında oldukça detaylı bilgiler vardır. Aşağıda nöronların fiziki ve kimyasal yapıları hakkında verilen bilgiler dikkat çekicidir:

Cümle-i asabiyyenin rükn-ü aslisi Hücre-i Asabiyedir. Bu hüceyreye tıb lisanında “nöron” tesmiye edilir. Şekil 1. Bunlar gözle görülemeyecek kadar küçüktür. Hurdebin mikroskop altında seyredildikleri zaman bir hücre ile bedenın aksam-ı muhitasına müntehi olan bir “lif-i asabiden” mürekkebdır. Hücrelerin birbirine irtibatı teşeccür-i intihailer Fra. arboressence finale denilen ve çalı süpürgesine benzeyen incecik bir takım elyaf vasıtasıyladır. Teşebbüh caizse nöron, kökü yukarda, gövdesi aşağıda bir ağaç gibidir. Lif, asabiy-i beşeriyeye ve azay-ı havassiyeye yaklaştığı zaman ince bir takım istatileciklerle çatallanır. Hücrelerin içi Fra:nissle : nisl-i habibati tesmiye edilen ve incir çekirdeklerini andıran bir takım daneciklerle doludur. Bunların arasında da küçüçük bir elyaf şebekesi bulunur. Lif-i asabiye gelince bunların inceliği 1/40 ile 1/50 milimetre arasındadır... s.41

Görsel 2. Nöronlar ve onu oluşturan aksamı gösteren çizim.

Görsel 3. Sinir sistemi ve sinir hücrelerinin boydan kesiti

Burada verilen bilgiler bugünkü “fizyolojik psikoloji” konu alanı ile birebir aynıdır. İnsan davranışının karar ve komuta merkezi olarak dimağ (beyin), sinir hücreleri nöron aracılığıyla çevresel uyarıcıları aldıktan sonra uygun davranışı seçerek ilgili organı yönetir. Özellikle psikomotor davranışlarda bu süreç doğrudan gözlenir biçimde işlemektedir. Elektro-kimyasal değişkenlerin işlevsel olduğu bu süreç normal veya anormal tüm davranışlarda benzer şekilde işler.

Vücutta salgılanan sıvılar ve hormonlar sinir hücrelerinin sinaps denilen boşluklardaki nörotransmitterler aracılığıyla insan davranışını başlatmakta veya kontrol etmekte rol almaktadır. Bu süreçte nöronların işlevi oldukça özel ve önemlidir. Sayıları milyarları bulan bu hücreler, özel yapı ve işlevleri sayesinde elektrik akımını beyine iletmek ve beyinden gelen komutları ilgili duyu organına aktarmakla görevlidir. Yazar bu bölümde nöronların kimyasal ve fiziksel özellikleri hakkında oldukça detaylı bilgiler vermektedir. Nöronların davranışın gelişiminde üstlendiği rolü, gelişim dönemleri, anormallikler ve farklı duyu organları özelinde ele almakta, bu konuda yapılmış laboratuvar deneylerine yer vermektedir. Hatta bazen okuyucuya kendilerinin de deneyimleyebileceği ampirik bilgiler vererek konuyu pekiştirmektedir. Yazarın, kitabında-özellikle bu bölüm- bilimsellik kaygısı taşıdığı açıktır. Burada ve diğer bölümlerde yazar genellikle ilgili insan davranışının açıklanmasında felsefi yaklaşımları da zikretmekle birlikte, bilimsel bilgi ve bulgulara öncelik vermekte, okuyucuya bilimsel yöntemin üstün yönlerini aktarmaktadır. Aldığı felsefe eğitimi sayesinde bir anlamda bilim-felsefe ilişkisini dengeli bir pozisyonda tutmaktadır. Birbirini reddeden değil, etkileşerek gerçeğin farklı boyutlarını tamamlayan iki unsur olarak bilim ve felsefeyi barıştırmaktadır. Felsefenin bilime yol gösterici, biliminde deney ve gözlem gibi güçlü yöntemlerle gerçekliği ispat edici rolünü okuyucuya bir bakış açısı olarak vermektedir. Bu bakış açısı, çağdaş eğitim programının “eğitim durumları” ögesi (Demirel, 1998) olarak kabul edilebilir.

Beşinci fasılda “Muhtelif Melekeler” adlı başlıkta, “Hassasiyet, Zekâ ve Faaliyet” adında kişinin yaşamının şekillendiren üç çeşit ruhsal yetenek ele alınmaktadır. Bu başlık o dönem ve öncesi ruhiyat kitaplarında “Ruhun Kuvvetleri” adıyla geçmektedir. Bu bölümde yazar, insan ve onun davranışlarının tasnifinde ait öne çıkan felsefi yaklaşımlarla, muasır psikologların kuramlarını vermektedir. Dekart’ın insan zihninde “fail” (actif) ve “münfail” (passif) zihinsel süreçlerin uzantısı olarak adlandırdığı “İrade” (La) ve “Müdrika’ya” (Entendement), başta İngiliz filozof J. Locke’un Alman İ. Kant ve Fransız iktifaçı (eklektik) filozoflarının ilave ettiği “Hassasiyet” (Sensibilite) ele alınmaktadır. Eserde bu üç meleke insan ruhunun çevresel uyarıcılara karşı gösterdiği üç nevi tepkisi olarak ele alınmaktadır. Bu bölümde tartışılan konular bugünkü psikoloji ve eğitimbilim alanyazınında bireyin “bilişsel, duyuşsal ve psikomotor davranışları” olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyin, hatırlama, ezberleme, kavrama, çıkarım yapma, kıyaslama, benzetim vb. zihinsel yetenekleri onun bilişsel davranışlarıdır. Sevmek, sempati duymak, üzölmek, sevinmek, şefkat etmek vb. duyu durumları onun duyuşsal davranışları, yürömek, koşmak, oturmak, ayakta durmak vb. zihin ve kas koordinasyonu gerektiren ve doğrudan gözlenebilen devinimleri ise psikomotor davranış olarak

açıklanır (Plotnik & Kouyoumdjian, 2013). Eğitim sürecinin bireyin tüm bu davranış türlerinde istenilen düzeyde geliştirmesi hedeflenir. Başka bir ifadeyle eğitim, bireyi biliş, duyuş ve bedensel yönden geliştirmek için işe koşulan bir süreçtir. Yazar bu bölümde eğitim psikolojisinin ve eğitim biliminin önemli kavramları olan bu davranış alanlarını felsefi arka planıyla birlikte bugünkü formatına öncül ve klavuz biçimde ele almaktadır.

Eserin “Birinci Bab” olarak kaleme alınmış bölümü “Zihni Hayat” adlı bir başlık taşımaktadır. Bu ana başlık altında “Medhâl” (giriş) adlı bir alt başlıkta; zekâ, zekânın tarifi ve ayırıcı özellikleri, düşünce, düşünce kanunları, analiz ve sentez gibi zihinsel süreçler verilmiştir. Yazarın Bergson ve Ribot gibi filozofların tanımlarından yola çıkarak yaptığı açıklamalar dikkat çekicidir. Yazar zihinsel süreçleri tartıştığı bu bölümde, çağdaş eğitim modellerinin odak noktalarından olan zekâyı(Gardner,2003). tanımlamak için aşağıdaki ifadeleri kullanmaktadır:

Zekâ; sevk-i tabii ve itiyad gibi intibak aletlerinin kifayetsizliğinde faaliyete dâhil olan bir intibak(uyum) aletidir. Tabir-i diğerle zekâ, ne sevk-i tabiimiz, ne de itiyadlarımızla mukabele edemeyeceğimiz ahval karşısında işe karışır. Bu itibarla bir ihtiyaca cevaptır. Hayatiyet nokta-i nazarından da ihtiyacın sevkıyla harekete gelen bütün diğer faaliyetlerle hemployedir. Zekâyı uyandıran sebep muhitin ahval ve icabatına intibak eyleyemediği zamanda ferdde tahdis eden bir ihtiyac-ı intibaktır. Ferdde yeni bir hâl ve vaziyeti hâl etmek mecburiyetinde bulunduğu zamandır ki zekâ çıkagelir. Zekâ mes'eleleri fikr ile hâl etmek iktisabıdır.... Zekânın sıfat-ı mümeyyizesi bipayan bir tahlil (analiz) ve terkib (sentez) iktidarındır. Gayesi ise tefrik, temyiz ve vuzuh' tur. Zekânın diğer bir sıfat-ı farikası da, hayatı tamamen ihata edemeyişidir. S.56

Bugünkü ders kitaplarında da zekâ konusu yukarıdaki ifadelere benzer biçimde yer almaktadır. Alanyazında zekâ, bir problem çözme yeteneği ve çevreye uyum becerisi olarak ele alınmakta, zekilik bu beceriyi gösterme sıklığı ve niteliği olarak ele alınmaktadır. Bu tanımın, günümüz eğitim bilimine yön veren Çoklu Zekâ Kuramı'dan (Gardner, 2004). çok önce yapılması dikkat çekicidir. Benzer şekilde, zekâ yeni bir durumla karşılaştığında organizmanın bu duruma hızla adapte olması, onun gerektirdiği şartları hazırlamasıdır (Slavin, 2019).

Bu bölümün birinci faslında, “İhsasat” (Uyarım-Uyarılma) , İhsasatın Fizyolojik Şartları, Şuur, İhsasın Keyfiyeti(nitelik), İhsasın Kemiyeti(nicelik), Psiko-fizik Kanun, İhsasın İmtidadı(devam, devam etme duyumun süresi), İhsasın Kanunu, Muhtelif İhsasatın Tefriki, Hasse-i Lamise(dokunma duyusu), Hasse-i Adele, Zaika(tat duyusu), Şamme(koku duyusu), Basıra(görme duyusu), Daltonizm hastalığı, İhsasın Basitliği, Fizyolojik Nazariyeler, adlı alt başlıklar vardır. Bu başlıklar altında genel olarak duyu, duyum, algı, tanımları, algısal süreçler, duyu

ve algı arasındaki ilişki, duyu organları ve ayırıcı özellikleri hakkında kapsamlı bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler, özellikle eğitim ve eğitim programlarında önemli yer tutan bilişsel psikolojinin içsel süreçlerini (Cüceloğlu, 1990) çağrıştırmaktadır. Özellikle algısal süreçlerle ilgili deney sonuçları, yanılısma ve algı konusunda ilk çalışmaları yapan psikologların çalışmalarına atıflar bulunmaktadır. Yine duyu organlarının uyarılma ve duyumsama nitelikleri hakkındaki bilgiler oldukça kapsamlıdır. Eserin bu bölümündeki bilgiler bugünkü kitaplarda benzer biçimde ele alınmaktadır. Duyum ve algı, algı yanılmaları, algısal süreçler ve eşikler vb. konular bugün psikolojinin dikkat çeken konularının başında gelmektedir. Yazar algı süreçleri hakkında yapılan bilimsel çalışmaların sonuçlarının günlük yaşamda örneğin; bir mesleğe aday çalışan seçiminde işe koşulabildiğini ve psikolojinin bilgi ve bulgularının ihtiyaç duyulan konularda doğru ve hızlı çözüm sunduğunu belirtmektedir.

İkinci fasılda kendi alt başlıkları altında “İdrak - Algı ” konusu ele alınmıştır. Harici idrak dış dünyanın algısı ihsas ve idrak (duyum ve algı) , idraklerin tenevvüü, basari-sem’i-lamisi idrakler, kendi bedenimizin idraki, idrak hataları (yanılısma), mesafe idraki, mahâl tayini (lokalizasyon) vb. gibi alt başlıklarda psikolojinin bugün de önemli bir konusu olan algı konusu incelenmiştir. Çağdaş eğitim programlarının öğrenme alanları sınıflamasında Bloom’un “bilişsel alanın” en alt basamağı olan bilgi (algılama) tasnifini (Akpınar, 2017) çağrıştıran bu ifadelerle yazar, duyum/algı ilişkisini ve bunun bilimsel olarak açıklamalarını, laboratuvar deneyleri ve amaçlı ve sistematik gözlem sonuçlarını paylaşmaktadır. Yazarın duyum ve algı kavramları için yaptığı tanımlar oldukça kapsamlı ve bilimsel niteliktedir. Bu iki kavramın birbiriyle olan ilişkisi, benzerlik ve farkı, ayırıcı özellikleri oldukça özgün biçimde ele alınmış, okuyucunun kolay anlayabileceği örneklerle konu pekiştirilmiştir. Yapılan tanımlar bugünkü ders kitaplarına bire bir benzer niteliktedir. Bu yüzden eserdeki bilgiler Türkiye’de duyum ve algı konularında oluşan literatürün öncülüdür denilebilir. Bugünkü ders kitaplarında da duyum ve algının birbirinden ayrılmaz ancak tamamen farklı birer olgu olduğu, duyumun basit ve psikolojik, algının ise son derece karmaşık ve psikolojik bir süreç olduğuna dikkat çekilir. Günlük yaşamda sayısız uyaranla karşılaşan bireyin bunların tümünü algılamadığı, seçici davrandığı, şayet hepsi algılansaydı dünyada kaos olacağı ve yaşamın mümkün olamayacağına dikkat çekilir (Cüceloğlu, 2015). Yazar, bu bölümün devamında beş duyu organını incelemektedir. Her biri için ayrı başlıklar açarak, ilgili duyu organının çevresel uyarıcıları nasıl aldığı, birbiri ile olan ilişkileri, güçlü ve zayıf yönlerini bilimsel örneklerle destekleyerek açıklar. Örneğin duyu organlarının algısal yeteneklerinin hayvanlarda veya çocuklarda nasıl farklılaştığını ve bunun yaşamda nasıl bir amaca hizmet ettiğini aksi durumlarda nasıl bir karmaşa

yaşanacağını vurgular. Bir uyarıcının farklı duyu organlarında farklı bir uyarım yaparak algılandığını elektrik örneğiyle anlatır. Elektrik akımı deride sarsıntı ve kasılma, dilde acı bir tat, göz için ise ışık olarak idrak edilir. Yazar algıda duyu organları arasında bir hiyerarşinin söz konusu olduğunu ileri sürmektedir. Örneğin hayvanlar özellikle köpekler için çok önemli olan şamme(koku) ve zaika(tat) duyularının insanlarda pek önemli olmadığını belirtir. Bu duyu organlarının insanlarda eşyayı algılamaktan ziyade diğer duyu organlarının algısına tamamlayıcı bir rolü olduğunu ancak bazı hayvanlar için bu algıların çok önemli olduğunu belirtir. Bu yaklaşım, bugünkü eğitim programlarının uygulama aşaması olan öğretim sürecinde duyum-algı ve duyu organlarının öğretim metotlarındaki rolüne çektiği dikkati çağrıştırmaktadır. Öğretim sürecinde öğretilecek bilgi bütünüünün öğrencinin olabildiğince fazla sayıda duyu organına hitap etmesinin öğrenmenin niteliğini yordayan önemli bir değişken olduğu, öğretmenlerin sınıf içi öğretiminde öğrenciyi de öğrenmenin içine çekmesinin daha doğru bir yaklaşım olduğu vurgulanmaktadır. Günümüz psikoloji kitaplarında da duyu organları arasındaki hiyerarşi aynen verilmekte ve organlar birincil ve ikincil duyu organları diye iki gruba ayrılmaktadır. Göz ve kulak birincil, diğer duyu organları ise ikincil olarak isimlendirilmektedir(Cüceloğlu, 2015). Nitekim eğitim programlarının “eğitim durumları” ögesiyle yakından alakalı olan Edgar Dale’nin Öğrenme Konisi (Dale, 1969), bununla ilişkilidir. Ancak ikincil duyu organları için de algısal süreçler olduğuna dikkat çekilir. Hatta görsel algı, işitsel algı gibi isimlerle anılan birincil algılar gibi dermal algı, koku algısı, tat algısı gibi kavramlar da ikincil duyu organlarının algısal süreçleri için kullanılmaktadır. Bu bölümde işitme duyusunun konuşma yetisinin gelişimindeki rolü ile diğer yaşamsal özellikleri üzerinde durulmuştur. İşitme duyusunun sınırları, kulağın fiziki yapısının bu algıdaki rolü, hayvan ve insanlardaki işitme algısının benzerlik ve farklılıkları yetkin bir üslupla verilir. Örneğin sesin geldiği yönü tayin etmek için uzun kulaklı hayvanlar kulaklarını bağımsız olarak çevirebilirken insanlar bunu baş hareketleriyle yapmaktadır.

Yazar, başka bir bölümde “İdrak Hatalarının Ğalat ve Rüyetleri” adlı bir başlık kaleme almıştır. İçerik olarak bugünkü kitaplarda “yanılsama, algı yanılsaması veya illüzyon” olarak anılan bu konunun tarihsel süreçte nasıl ele alındığını, çeşitli filozofların bu konudaki düşüncelerini ve nihayet psikoloji müktesebatı açısından algı yanılsamasının bilimsel alt yapısını tartışmaktadır. Görsel algıdaki yanılsamalar için yeni doğan ayın büyük ve yakın, ufuk çizgisinden yükseldikçe küçük ve uzak olarak algılandığını örnek vermekte, ancak psikolojinin henüz bunu açıklayacak bir teoriye sahip olmadığını ifade etmektedir. Bireyin kendi bedensel uyarıcılarla ilgili yanılsamaları ve onun sebepleri ile ilgili aşağıdaki ifadeler oldukça dikkat çekicidir:

...biz bir şeyi parmaklarımızın bu vaziyetiyle orta parmağı, şehadet parmağı üzerine bindirerek asla yakalamadığımız içindir ki hilaf-ı mutad(alışılmışın dışında) bir tarzda temas, ğalat idrakine bais olur. Şu hâlde idraklerimizin sıhhatinde itiyadlarımızın(alışkanlık) mühim bir rolü vardır... Vücudumuzun tamamîyetine o kadar alışmışızdır ki şedid bir ameliyat veya kaza neticesinde ayağımıza ğaib itsek, uzun müddet yerinde olduğunu zan ideriz. Matbaadaki musahhihlerin birçok yanlışları tashih itmeyüb bırakmaları yalnız dikkatsizlikten değildir. Doğru görmeğe alışmış olan hafıza daima yanlışları kendi hayalleriyle tamamlamak temayülündedir. Burada da hâkim olan itiyaddir, s.77.

Yukarıda algı yanılmaları hakkında verilen bilimsel bilgiler bugünkü kitaplarda benzer biçimde yer almaktadır. Duyumun fizyolojik ancak algının psikolojik olması gerçeğinden hareketle, algının kültürel kodlar, alışkanlıklar, telkin ve beklentilerden etkilendiği belirtilir. Özellikle görsel algıda beynin örgütlenme, tamamlama zemin -şekil ilişkisi gibi prensipler doğrultusunda hareket ederek eşyayı tek tek değil, anlamlı bir bütün hâlinde algıladığı bilinen bir durumdur. Yazarın bu bölümde duyum ve algı konusunda verdiği bilgiler kapsam ve bilimsel gerçeklik bağlamında bugünkü psikoloji müktesebatına genel anlamda oldukça benzerlik gösterir. Bu itibarla yazarın o gün algı konusundaki bilimsel birikimi oldukça yetkin biçimde elde ettiği ve kitabına koyduğu açıktır. Yine yazara göre bireysel farkların, hafızanın, önceki öğrenmelerin, beklentilerin, inançların hatta korku gibi heyecanların algıda önemli rolü vardır. Bu durumu Fransızların; *Kurttan korkanlar için küçük kurt yoktur*, atasözüyle örneklendirir. Yoğun korkunun, gerçekliği değiştirerek bireyde algı yanılmasına sebep olduğunu ileri sürer. Ya da *mezarlıkta geceleri ölümlerin kalkıp dolaştığına inanan bir kişi geceleyin mezarlıkta dolaşsa, mezar taşlarını kefenleriyle dolaşan insanlar olarak görecektir*, diyerek bireyin algısının fiziki gerçekliğin önüne geçtiğini belirtir. Bugünkü ders kitaplarında da illüzyon ve hâlûsinasyon benzer biçimde ele alınmakta, temel ayırım fiziki gerçekliğin olup olmamasıyla yapılmaktadır. İllüzyon fiziki gerçekliği olan bir nesne ya da kişinin olduğundan farklı görünmesidir. Hâlûsinasyon ise gerçekte olmayan bir şeyin algılanmasıdır(Plotnik & Kouyoumdjian, 2013). Bu bölümün sonunda “İdrakte Ğaye” adlı alt başlıkta, algının bireylerin anlık ihtiyaçları ve ruhsal durumlarına göre şekillendiği anlatılmaktadır. Algının bireysel fark ve ihtiyaçlardan etkilendiğine ilişkin aşağıda verilen örnekler ise oldukça dikkat çekicidir:

İdraklerde hâkim olan ğaye, nazari veya hissi bir tecessüs olmaktan ziyade faide ve menfaattir. Ezcümle eşyayı ilk tanımağa çalışan çocukların ellerine geçirdikleri her şeyi yegâne/...../miyarları olan ağızlarına götürmeleri bütün idraklerimizin ruhunu gösterir. Bir çarşığı dolaşan muhtelif insanların muhitlerinden topladıkları idrakler umumiyetle hep

kendi menfaatlerinin taht-ı te'sirindedir. Menfaatimize taalluk eden şeylerde heman hepimizin idrakli olmamız şayan-ı dikkattir. Hafızamızda da menfaatimize taalluk eden hatıra ve tecrübeler ilk planda bulunur ve fırsat akibinde ihsaslarımızı tamamlar. Bir elmanın ağaçtan düşmesi Newton için fizik bir hadise alakasıyla idrak olunurken etrafta bulunan çocuklar için iştahlı bir fırsattır. Keza bir ressamla bir kasabın iri bir koçu seyritmelerinden hâsıl olacak idrakler de bir değildir. Ressam koçu güzelliğini idrak iderken kasab ağırlığını piyasayı düşünür, s.84.

Yukarıdaki paragrafa bakıldığında, “İdrakte Ğaye” başlığı altında verilen bilgilerin bugün psikoloji literatüründeki “Algıda Seçicilik” kavramını tanımladığı açıktır. Belirli özellikleri nedeniyle öne çıkan uyarıcılar beyin tarafından öncelikli olarak değerlendirilirken görece önemsiz olanlar atlanır. Bu sayede beyinde ciddi bir enerji tasarrufu sağlanır (Cüceloğlu, 2015; Rital, 2015).

SONUÇ

Yapılan incelemede, “Felsefe Dersleri-Ruhiyat” adlı eser, dönemin idadîlerinde okutulan ruhiyat (psikoloji) ders kitabıdır. Bu yönüyle eserin iki temel amaçla yazıldığı söylenebilir. İlki, yazarın kitabın başında da dikkat çektiği nitelikli bir lise eğitimine katkı sağlamak, ikincisi ise öğretmen adaylarına mesleklerini icra ederken öğrencilerini daha iyi tanıyabilmeleri için ihtiyaç duyacakları psikoloji bilgilerini kazandırmaktır. Eser bu ikinci yönüyle bir bakıma *Eğitim Psikolojisi* kitabı işlevini görmektedir.

İkinci olarak, Mustafa Şekip Tunç’un “Felsefe Dersleri-Ruhiyat” kitabı, *eğitim programı ve öğretim disiplininin zeminini teşkil eden temel fikirler* olarak ele alınabileceği sonucuna vabırılmıştır. Bu bağlamda, akademik anlamda eğitim bilimleri disiplininin “program” ve “öğretim” şeklindeki iki boyutu ekseninde ele alınabilir. Kitabın, ağırlıklı olarak bir psikoloji veya eğitim psikolojisi niteliği taşıyan incelemesinde, programın bireysel temelini dikkate alındığı görülebilir. İncelemenin “öğretim” boyutunda ise bu süreci şekillendiren ve bu süreçte öğretmenin pusulası olan GÖİ (Yeşilyurt, 2020) esas alınmıştır. Yapılan incelemede, Tunç’un Felsefe Dersleri-Ruhiyat” kitabı, eğitim programının temelleri ve öğeleri bağlamında programın felsefi ve psikolojik temellerini havi olduğu sonucuna varılmıştır. Zira kitapta yer verilen psikoloji içeriği sıklıkla felsefi bir kulvarda sunulmuştur. Psikoloji içeriği ise genelde birey bazında ve bireyin toplumsal konumu ekseninde ele alındığı için programın psikoloji bireysel temelini çağrıştırmaktadır, denilebilir. Eser mevcut yapısıyla program öğelerinden birkaçını çağrıştırmaktadır, değerlendirmesi yapılabilir. Nitekim kitabın mukaddime ön söz kısmında okuyucu kitleye öğrenci ve öğretmen

adayları önemli genel yönlendirmeler mevcuttur ki bunlar çağdaş öğretim programının “öğretim programının perspektifi” ve “genel amaçlar” misyonu olarak kabul edilebilir. Zira kitabın söz konusu kısımları programın genel amaçlarının misyonu olan “Bireyleri niçin eğitiyoruz?” (Duruhan, 2008) sorusuna cevap niteliğindedir. Kitabın pozitif bilimlerde olduğu gibi psikoloji disiplininin de yasa ve ilkeleri olmalı şeklindeki iddiası ve bu iddiayı güçlendirmek için başvurduğu argümanlar, eğitim programının teorik arka planı olan felsefi temeli çağrıştırmaktadır. Bu anlamda kitap pragmatist bir çizgide konumlanmıştır denilebilir. Ancak kitap, okuyucu kitlenin zihinsel duyuşsal ve performans olarak elde edeceği davranışlar ve bu davranışların nasıl elde edileceği ile nasıl değerlendirileceğine açıkça atıfta bulunmamış olması hasebiyle, içerik hariç olmak üzere, program öğelerini çağrıştıracak yapıdan uzaktır.

“Felsefe Dersleri-Ruhiyat” kitabı *öğretim süreci* bağlamında ele alındığında ulaşılan sonuçlar şunlardır:

İncelenen kitap aslında lise öğrencileri ile öğretmen adaylarına yönelik amaçlı yazdırılmış bir ders kitabı niteliğindedir. Ancak kitap, felsefe ve bilim analizleri ile sunduğu zengin psikoloji içeriğini genelde insan yapısı ve davranışları bağlamında irdelemiştir. Bu irdelemelerde, açıklanan insanın psişik yapısı yaşam örnekleri ile zenginleştirilerek öğretimsel yönergelere gönderme yapılmıştır. Bu göndermeler gerek öğrenci ve gerekse öğretmenlere rehber niteliğinde olduğundan, genel bir psikoloji kitabı veya eğitim psikoloji kitabı sınırlarını aşarak öğretim süreci pusulasını çağrıştırmaktadır. Kitapta psikoloji ve eğitim psikolojisi bağlamında ele alınan insanın psişik yapısı ve bu yapı çerçevesinde birey davranışlarının kazandırılmasına temas edilmiştir. Bu temalar bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak GÖİ’ni refere etmektedir. Eser bu özelliği ile formel eğitimin uygulama aşaması olan öğretim sürecini yönlendiren bir misyonu çağrıştırmaktadır. Kitabın, o dönemki Eğitim Bakanlığı tarafından lise öğrencileri ve öğretmen adayları için yazdırılan bir eser olması da, bu misyonu destekler niteliktedir.

Son tahlilde; Mustafa Şekip Tunç’un “Felsefe Dersleri-Ruhiyat” kitabı, isim ve tanım olarak olmasa da işlev olarak eğitim programının felsefi temelini kısmen; bireysel psikolojik temelini ise doğrudan havidir, denilebilir. Eğitim programının öğeleri bağlamında ise, kitap içerik ögesini doğrudan karşılamaktadır. Bakanlık tarafından yazdırılması hasebiyle formel hüviyete sahip bu kitabın, eğitim programının iki temelini ihtiva ettiği ve fakat, eğitim programının kazanımlar ile sınamaya durumları öğelerini içermemesi hasebiyle topyekün olarak eğitim programını çağrıştırdığı söylenemez. Ancak kitabın öğretim programının

perspektifi, genel amaçları ile içerik ve eğitim durumları öğelerinin işlevine kısmen veya doğrudan sahip olması hasebiyle, “müfredat” veya daha doğru bir ifadeyle “müfredatın öncülü” sayılabilir. Müfredatın öncülü müfredatı, müfredat da eğitim programının öncülü olarak değerlendirdiğinde Mustafa Şekip Tunç’un “Felsefe Dersleri-Ruhiyat” kitabı çağdaş eğitim programlarının tarihî serüvenini anlamada başat bir eserdir. Netice olarak formel bir hüviyete sahip bu kitap, çağdaş anlamda eğitim programı olarak nitelendirilemese de programının felsefî ve psikolojik temeli, genel amaç, pedagojik perspektif, içerik ve eğitim durumları gibi önemli birtakım unsur ve öğeleri içermesiyle, sıradan bir ders kitabının çok ötesindedir, denilebilir. Bu yönüyle kitap, çağdaş eğitim programı modelinin miladı sayılabilecek Tyler’in program geliştirme modelinde amaçlar için esas aldığı birey, toplum ve konu alanı üçlüsünden (Akınar, 2017) bireyi tanıma bakımından çok değerli referans bir kaynaktır. Nitekim bireyi insanı psikik yapısı da dahil bütün boyutlardan tanımak, eğitim programına sağlam bir ontolojik zemin kazandırması itibarıyla oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Akınar, B. (2017). *Eğitimde Program Geliştirme*. Data Yayın Dağıtım Ltd.Şti.
- Altıntaş, H. (1989). *Mustafa Şekip Tunç, Türk Büyükleri Dizisi*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Aronson, E., Wilson, T. D., & Akert, R. M. (2005). *Social Psychology* (Vol. 5). Prentice Hall.
- Creswell J. W. (2016). *Nitel Araştırma Yöntemleri* (Çev. Eds: Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir). Ankara Siyasal Kitapevi.
- Cüceloğlu, D. (2015). *İnsan ve Davranışı*. Remzi Kitabevi.
- Duruhan, E. (2008). İlköğretim ikinci kademe (2005) Türkçe ders öğretim programında genel amaçlar-hedef/kazanımlar ilişkisi. *Türkçe Öğretimi Kongresi*, Bahçeşehir Üniversitesi ve Millî Eğitim Bakanlığı, 18-20 Mayıs 2008.
- Dale, E. (1969). *Audiovisual Methods in Teaching*.
- Ekiz, D. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Anı Yayıncılık.
- Gardner, H. (2003). *Multiple Intelligence After Twenty Years*. American Educational Research Association.

- Gardner, H. (2004). *Zihniyetleri Değiştirmek*, çev. Ahmet Kardam. BZD Yayın ve İletişim Hizmetleri.
- Glesne, C. (2014). *Nitel Araştırmaya Giriş* (Çev: Ali Ersoy ve Pelin Yalçınoğlu). Anı Yayıncılık.
- Hayman, J. L. (1968). *Research in Education*. Merrill.
- Kaptan, S. (1998). *Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri*. Tekışık Web Ofset
- Karacabey, Ö. F. (1976). *Uygulamalı Hukukta Yöntem ve Araştırma*. Ajanstürk Matbaacılık Sanayi.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Küçükahmet, L. (Ed.). (2003). *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Mayring, P. (2011). *Nitel Sosyal Araştırmalara Giriş* (Çev: Adnan Gümüş, M. Sezai Durgun). Bilgesu Yayıncılık.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel Araştırma-Desen ve Uygulama İçin Rehber* (Çev. Ed. Selahattin Turan). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Sağlam-Arı, Armutlu, Tosunoğlu ve Yücel-Toy (2009).
- Plotnik, R., & Kouyoumdjian, H. (2013). *Introduction to Psychology*. Cengage Learning.
- Rital, A. (2015). *Introduction to Psychology*. Oxford And Ibh Publishing.
- Slavin, R. E. (2019). *Educational Psychology: Theory and Practice*. Allyn & Bacon.
- Sönmez V., & Alacapınar F.G. (2016). *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Anı Yayıncılık.
- Türkmen, S. (1944). *Mustafa Şekip Hayatını Anlatıyor*. Prof. Mustafa Şekip Tunç. Maarif Matbaası
- Yalçın, A. (2017). Bilimsel çalışmalarda kavram oluşturma ve sözsüz iletişim kavramları üzerine. *Avrasya Terim Dergisi*, 5(2), 74-79.
- Yeşilyurt, E. (2020). Öğretmenin pusulası: Genel öğretim ilkeleri. *Ekev Akademi Dergisi*, 24(83), 263-288.
- Yıldız, Y. (2010). Mustafa Şekip Tunç ve felsefi görüşleri (Tez no. 258493) [Doktora tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

EXTENDED ABSTRACT

The main purpose of this study is to comprehensively examine the curriculum concept of Mustafa Şekip Tunç, who has an important place in the history of Turkish thought and modernisation, in the context of the 'Turkey Century Maarif Model' (TYMM). Mustafa Şekip Tunç's 'Felsefe Dersleri-Ruhiyat' (Philosophy Lessons - Ruhiyat), written before the alphabetization reform, went beyond being a psychology textbook for high school students of the time and made a significant contribution to the development of the idea of a modern curriculum in Turkey. The aim of this study is to analyse this work in detail in terms of form, content and the basic elements of education, and to show its impact on the curricula of the period and today.

The research is structured according to the qualitative research paradigm and is based on the historical survey method. The data used in the research was obtained from the detailed analysis of the work 'Felsefe Dersleri-Ruhiyat', which is a historical document. According to the results of the analysis, it is understood that Mustafa Şekip Tunç's understanding of education offers both theoretical and practical suggestions for the creation of a contemporary education programme. However, Tunç's concept of education can be seen as the forerunner of a modern curriculum. The psychological and pedagogical foundations discussed in the book not only have a content that sheds light on the educational understanding of the time, but also overlap significantly with TYMM's vision 'from the roots to the future.

Analysis of the work in relation to the Education Programme

1. Philosophical and psychological foundations: The book makes frequent reference to the philosophical foundations that form the theoretical infrastructure of the educational programmes and contains rich content in this regard. Mustafa Şekip Tunç presented comprehensive psychological concepts for understanding and guiding the behaviour of individuals and discussed these concepts throughout the book. In particular, the book discusses in detail the mental processes (intelligence, perception, sensation), the emotional world and the psychomotor behaviour of the individual. This structure is in direct parallel with the 'cognitive, affective and psychomotor' learning areas of today's modern educational programmes.

2. Scientific approach to education: Tunç argued that the discipline of psychology should be treated with scientific methods and elaborated this point of view in detail in his work. In this respect, the book is not only a textbook but also a scientific source.

Laboratory experiments, observations and information obtained from experimental methods are often included in the book. This shows that the book was a pioneer in terms of the importance of the scientific approach in education under the conditions of the time.

3. Elements of the educational programme: The content of the work contains elements that can be associated with various elements of contemporary educational programmes. In particular, the information presented in the 'Medhal' (Introduction) section of the book can be directly related to the general aims and vision of educational programmes.

Tunç's understanding of education, which takes into account the social, cultural and historical context of the individual, is in line with TYMM's efforts to create a 'national and domestic' educational vision.

Relationship with the Turkish Century Education Model

The Turkish Century Education Model (TYMM) aims to contribute to the modern education system by drawing on the strong educational background of the past, with the motto 'from the roots to the future'. In this context, Tunç's 'Felsefe Dersleri-Ruhiyat' (Philosophy Lessons - Spirituality) makes a valuable contribution to efforts to establish a philosophical and historically grounded basis for education. The book critically analyses Western approaches to education and argues for the need to create a national curriculum, and in this respect it has aspects that overlap with TYMM's vision of combining national and spiritual dynamics with science.

Conclusion and Evaluation: Mustafa Şekip Tunç's 'Felsefe Dersleri-Ruhiyat' is both a historical and pedagogical milestone in the history of Turkish education. Although it was written as a textbook for the high school curriculum of the time, its structure, with its deep philosophical and psychological foundations, inspires the theoretical underpinnings of contemporary educational programmes. When evaluated in terms of the basic elements of the educational programme:

The book is a 'pioneer' rather than a direct example of a modern curriculum.

The philosophical perspective, the emphasis on scientific methods and the comprehensive approach to the development of the individual in the book have features that inspire the development of modern educational programmes today.

Çıkar Çatışması Bildirimi

Yazarlar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve/veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli “Köklerden Geleceğe” Vizyonu Bağlamında...

Destek/Finansman Bilgileri

Yazarlar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır.

Yapay Zekâ Kullanımı Bildirimi

Yazarlar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanması için herhangi bir yapay zekâ aracından faydalanmamıştır.